

Príčiny a dôsledky rastu zadlženosti slovenských domácností **The causes and consequences of the growth of debt of Slovak households**

Ludmila Fabová

Abstrakt: Žiť na dlh a požíčovať si na svoje bežné aj dlhodobé potreby sa stalo bežnou súčasťou života v rozvinutých aj rozvíjajúcich sa ekonomikách. Domácnosti sa najviac zadlžujú v tzv. „dobrých časoch“, ktorými sú obdobia ekonomického rastu s nízkou úrovňou nezamestnanosti a priaznivými podmienkami pre poskytovanie úverov. Príspevok sa zaoberá vývojom úrovne zadlženosti domácností vo svete a poukazuje na špecifiká zadlženosti slovenských domácností. Aj keď zadlženosť slovenských domácností nie je v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami vysoká, Národná banka Slovenska varuje pred rizikami jej rýchleho rastu.

Abstract: Live on debt and borrowing money to cover common and long-term needs has become a common part of life in both developed and emerging economies. Households are borrowing the most in so-called “good times” which are periods of economic growth with a low unemployment rate and favourable conditions for lending. The paper deals with the development of household debt in the world and points to the specifics of Slovak households. Although, the debt of Slovak households is not as high as in other European countries, the National Bank of Slovakia warns against the risks of its rapid growth.

Kľúčové slová: domácnosti, majetok, disponibilný príjem, záväzky, zadlženosť.

Key words: households, asset, net income, liabilities, debt.

JEL classification: D14, D15, D31

1. Úvod

Národná banka Slovenska, ako inštitúcia, vykonávajúca dohľad nad slovenským finančným sektorom už dlhší čas upozorňuje na rýchle tempo rastu zadlženosti slovenských domácností. Robí tak napriek tomu, že celková miera zadlženosti našich domácností v pomere k HDP a k disponibilným príjmom domácností výrazne zaostáva za európskym priemerom. Rast zadlženosti domácností na Slovensku možno vysvetliť faktom, že žijeme v relatívne „dobrých časoch“, keď ekonomika SR rastie, nezamestnanosť je na nízkej úrovni, úvery sú relatívne dostupné, úrokové sadzby nízke a tak si domácnosti požíčávajú a nakupujú najmä nehnuteľnosti. Je to pochopiteľné, pretože čím lepšie sa ekonomike darí, tým viac si ľudia aj firmy požíčávajú. Zadlženosť domácností rastie aj v ostatných európskych krajinách, v porovnaní s ostatnými krajinami strednej a východnej Európy je však rast zadlženosti domácností na Slovensku výrazne rýchlejší, preto vzbudzuje obavy Národnej banky Slovenska. Cieľom príspevku je posúdiť mieru, formy a riziká zadlženosti slovenských domácností.

2. Teoretické východiská

Zadlženosť je v súčasnosti bežným javom, ktorý sa vyskytuje v rozvinutých, aj rozvíjajúcich sa ekonomikách sveta. Horšie je, že zadlženosť stále rastie, v niektorých

krajinách už prekonala prijateľnú hranicu a stala sa vážnym problémom, ohrozujúcim globálnu ekonomiku. Zadlženosť vzniká vtedy, keď ekonomické subjekty nemajú dostatok vlastných zdrojov na financovanie svojich súčasných potrieb a financujú ich z cudzích zdrojov. Nebolo by to ale možné, ak by súčasne neexistovali ekonomické subjekty, ktoré majú dočasný prebytok zdrojov, ktoré momentálne nepotrebujú a môžu ich poskytnúť tým subjektom, ktoré majú zdrojov nedostatok. V dôsledku uvedenej situácie vznikajú úverové vzťahy medzi veriteľmi a dlžníkmi. Veritelia poskytujú svoje dočasne prebytočné finančné prostriedky za odplatu dlžníkom, ktorí budú svoje záväzky voči veriteľom splácať v budúcnosti, na úkor zníženia svojej budúcej spotreby. Nedostatok finančných zdrojov môžu v určitom čase pociťovať a aj pociťujú všetky ekonomické subjekty a tak sa zadlžujú jednotlivé štáty, firmy aj domácnosti. A práve zadlženosť slovenských domácností je predmetom záujmu nášho príspevku. Pod zadlženosťou domácností¹ rozumieme súčet všetkých úverov, poskytnutých domácnostiam v určitej krajine, bez ohľadu na účel ich použitia. Ide najmä o hypotekárne úvery, ktoré tvoria prevažnú časť celkovej zadlženosti a spotrebiteľské úvery, ku ktorým patria úvery od bánk, lízingových spoločností a spoločností splátkového predaja.

Existuje viacero spôsobov merania zadlženosti domácností. Jedným z nich je vyjadrenie celkového dlhu všetkých domácností v určitej krajine v absolútnej výške, teda v peňažných jednotkách, najlepšie v niektorej zo svetových mien, napr. v USD. Takýto spôsob merania však nemožno použiť pri medzinárodnom porovnávaní viacerých krajín. Lepším ukazovateľom, ktorý možno aj medzinárodne porovnávať, je veľkosť zadlženosti domácností, vyjadrená v peňažných jednotkách, pripadajúca na jedného obyvateľa, vyjadrená vo svetovej mene. Pri medzinárodnom porovnávaní ekonomických ukazovateľov však treba brať do úvahy aj veľkosť a vyspelosť ekonomiky, resp. jej výkonnosť, meranú HDP. Preto je lepšie zadlženosť domácností vyjadrovať pomocou relatívnych ukazovateľov. Najčastejšie sa používa % podiel zadlženosti domácností na HDP. Ešte lepším spôsobom merania zadlženosti domácností je jej vyjadrenie vo vzťahu k disponibilným príjmom, z ktorých domácnosti svoje dlhy splácajú. Zadlženosť domácností teda možno vyjadriť aj ako % podiel celkovej zadlženosti domácností na celkových disponibilných príjmoch domácností v určitej krajine. Pri vysoko zadlžených domácnostiach je okrem disponibilného príjmu potrebné sledovať aj to, akým bohatstvom, resp. majetkom tieto domácnosti disponujú a v prípade potreby ho môžu použiť na splácanie dlhov. Dôležitým ukazovateľom je z tohto pohľadu čisté bohatstvo domácností, definované ako rozdiel medzi celkovým majetkom a celkovými záväzkami domácností.

Žiť na dlh a požičať si na svoje bežné aj dlhodobé potreby sa stalo bežnou súčasťou života v rozvinutých aj rozvíjajúcich sa ekonomikách. Čo konkrétne ale motivuje ľudí k tomu, aby sa zadlžovali, ktoré faktory ovplyvňujú zadlženosť domácností? Podstatou zadlžovania je preferovanie súčasnej spotreby, hoci aj za cenu pôžičky a platenia úrokov pred sporením a odkladaním spotreby do budúcnosti. Ľudia si teda vyberajú z dvoch možností: buď odložiť spotrebu a najskôr si potrebnú sumu nasporiť, alebo si dožičiť spotrebu hneď, hoci aj za požičané peniaze a v budúcnosti splácať úver aj s úrokmi. Zadlžovanie domácností teda ovplyvňujú najmä príjmy domácností, ktoré dosahujú v rôznych fázach života rôznu výšku, ale aj hodnota majetku, ktorým domácnosti disponujú. Podľa teórie životného cyklu², sa však ľudia snažia maximalizovať svoj úžitok a chcú dosiahnuť relatívne stabilnú úroveň spotreby v priebehu celého svojho života. Táto teória predpokladá, že za určitých podmienok je

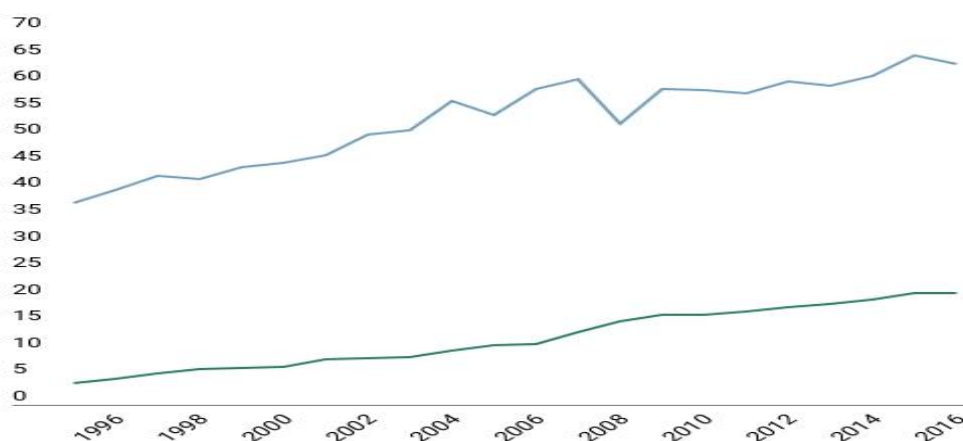
¹ Podľa metodiky ECB domácnosti zahŕňajú okrem obyvateľstva aj živnostníkov a neziskové inštitúcie slúžiace domácnostiam.

² Autormi teórie sú Franco Modigliani a Richard Brumberg.

spotreba v rôznych etapách života jednotlivca pomerne vyrovnaná a ani očakávaný pokles príjmu by nemal viesť k následnému výraznejšiemu zníženiu spotreby. (LESÁKOVÁ 2014) Na základe toho môžeme pôžičky a zadlžovanie považovať za prostriedok na vyrovnávanie úrovne spotreby v priebehu životného cyklu, najmä v období mladosti, kedy sú príjmy nižšie ako spotreba. Ide o obdobie, kedy mladí ľudia začínajú svoju profesionálnu kariéru a ich príjmy sú ešte relatívne nízke. Zároveň ale potrebujú financovať svoje bývanie a vybavenie domácnosti a preto sa väčšinou musia zadlžiť. Požičané peniaze splácajú z neskorších vyšších príjmov v strednom veku. Z vyšších príjmov dokážu niektoré domácnosti tvoriť aj úspory, z ktorých budú žiť v starobe, keď budú ich príjmy opäť nízke. Významným faktorom, ovplyvňujúcim zadlženosť domácností sú aj ich očakávania o budúcich príjmoch, ktoré sú významnou mierou ovplyvňované makroekonomickou situáciou v danej krajine, konkrétne úrovňou ekonomického rastu, mierou nezamestnanosti a mierou inflácie. S ekonomickou situáciou v krajine totiž súvisia aj aktuálne podmienky poskytovania úverov v danej krajine, t.j. ich dostupnosť a výška úrokových sadzieb, ktoré tiež ovplyvňujú zadlženosť domácností. Preto sa domácnosti najviac zadlžujú práve v tzv. „dobrých časoch“, ktorými sú obdobia ekonomického rastu ekonomík s nízkou úrovňou nezamestnanosti a obyčajne aj priaznivými podmienkami pre poskytovanie úverov.

3. Zadlženosť domácností a jej vývoj vo svete

A práve takéto dobré časy zažíva v súčasnosti svetová ekonomika, keď hospodárstva väčšiny krajín rastú už 9. rok po sebe, aj keď na úkor rastu zadlžovania nielen štátov, ale aj domácností. Zároveň však treba pripomenúť, že rast zadlženosti väčšiny krajín svetovej ekonomiky je aj dôsledkom expanzívnej menovej politiky centrálnych bánk. Niektoré z nich však už varujú pred negatívnymi dôsledkami rýchleho rastu zadlžovania domácností vo svojich krajinách. Graf na obr. 1 zobrazuje vývoj priemernej zadlženosti domácností v rozvinutých a rozvíjajúcich sa ekonomikách sveta za obdobie uplynulých 20 rokov, vyjadrenej % podielom na HDP. Na grafe vidno, že zadlženosť domácností rástla v sledovanom období v rozvinutých, aj rozvíjajúcich sa ekonomikách, kde dokonca nebol zaznamenaný jej pokles ani v období globálnej krízy, tak ako tomu bolo v rozvinutých ekonomikách.

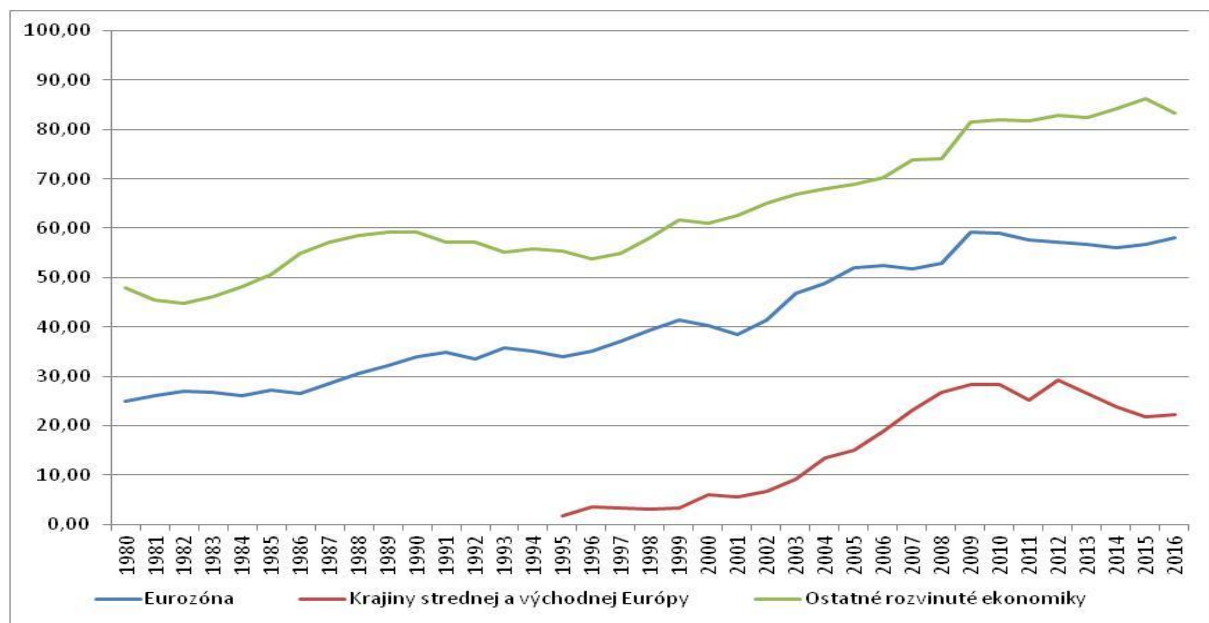

Obr. 1: Zadlženosť domácností v % HDP v rozvinutých a rozvíjajúcich sa ekonomikách
Zdroj: IMF 2017.

Ak si bližšie všimneme vývoj zadlženosti domácností od krízy po súčasnosť, teda od roku 2008 do roku 2016, musíme konštatovať, že v rozvinutých ekonomikách sa za toto obdobie zvýšil jej % podiel na HDP z 52 % na 63 %, v rozvíjajúcich sa ekonomikách z 15 %

na 21 %. Z grafu tiež vyplýva, že úroveň zadlženosti domácností v rozvinutých ekonomikách bola v roku 2016 trojnásobne vyššia ako v rozvíjajúcich sa ekonomikách (63 %, resp. 21 %), čo je dôsledok toho, že chudobnejšie domácnosti v rozvíjajúcich sa ekonomikách si menej požičiavajú, resp. majú horší prístup k úverom ako bohatšie domácnosti v rozvinutých ekonomikách. V porovnaní s rokom 2008 (52 %, resp. 15 %) sa však rozdiel medzi rozvinutými a rozvojovými ekonomikami zmenšil. Pokiaľ ide o štruktúru dlhu, v rozvinutých ekonomikách tvorí prevažnú časť zadlženosti hypotekárny dlh (viac ako 50 %), zatiaľ čo v rozvíjajúcich sa ekonomikách je to len okolo 30 %, zvyšok zadlženosti tvoria spotrebiteľské úvery domácností. Predpokladáme, že práve vysoká úroveň hypotekárnych dlhov v rozvinutých krajinách spôsobuje rozdiel medzi zadlženosťou v rozvinutých a rozvíjajúcich sa ekonomikách. (IMF 2017)

Graf na obr. 2 znázorňuje vývoj zadlženosti domácností v rozvinutých ekonomikách, v krajinách Eurozóny a v krajinách strednej a východnej Európy, ku ktorým patrí aj Slovenská republika. Z grafu vyplýva, že priemerná zadlženosť domácností v rozvinutých ekonomikách rastie prakticky už od polovice 70. rokov minulého storočia a v krajinách strednej a východnej Európy už od ich transformácie na trhové ekonomiky. Treba ale pripomenúť, že v niektorých krajinách, postihnutých krízou sa v pokrízovom období zadlženosť domácností znížila, v iných ale naďalej rástla a preto je stále na vysokej úrovni. V transformujúcich sa ekonomikách strednej a východnej Európy bol vývoj zadlženosti odlišný. V týchto krajinách rástla zadlženosť domácností rýchlym tempom. Kým v roku 1995 mala veľmi nízku úroveň – iba necelé 2 % HDP, rástla nepretržite, dokonca aj v pokrízovom období až do roku 2010, kedy dosiahla takmer 28 % HDP a po miernom poklese v roku 2011 dosiahla až takmer 30 % HDP v roku 2012. Od roku 2012 priemerná zadlženosť domácností v týchto krajinách postupne klesá, neplatí to však pre všetky krajiny. (IMF 2017)

Obr. 2: Zadlženosť domácností v % HDP v rozvinutých ekonomikách, Eurozóny a krajinách strednej a východnej Európy.

Zdroj: IMF 2017.

Grafy na obr. 1 a obr. 2, ktoré zobrazujú vývoj priemernej zadlženosti domácností je dôkazom toho, že domácnosti v rozvinutejších krajinách sa zadlžujú viac ako domácnosti v menej rozvinutých krajinách, čo zrejme súvisí s lepšou dostupnosťou úverov v rozvinutých

krajinách. Rovnaká závislosť platí aj vo vnútri skupiny rozvinutých krajín, pretože domácnosti v jednotlivých krajinách nie sú zadlžené rovnako. Tabuľka 1 potvrdzuje skutočnosť, že najvyššiu zadlženosť vo vzťahu k HDP majú domácnosti v najrozvinutejších a najbohatších krajinách sveta – ako dôkaz uvádzame v tabuľke aj údaj HDP na 1 obyvateľa v tis. USD. V rebríčku krajín s najvyššou zadlženosťou domácností v % HDP sa v roku 2017 na prvých troch priečkach umiestnili krajiny: Švajčiarsko (127,5 %), Austrália (121,9 %) a Dánsko (117,2 %), ktoré patria medzi najbohatšie krajiny sveta. Na opačnom konci rebríčka spomedzi rozvinutých ekonomík sa nachádzajú menej rozvinuté krajiny s relatívne nízkou zadlženosťou domácností, ku ktorým patrí Česká republika (31,5 %) a Litva (22,6 %). Aj v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík má miera zadlženosti domácností pomerne veľký rozptyl. Kým v Thajsku dosiahla zadlženosť domácností v roku 2017 veľmi vysokú úroveň - až 68,9 % HDP, v Indii bola naopak veľmi nízka - iba 10,6 % HDP. (Trading Economics 2017)

Tab. 1: Krajiny sveta s najvyššou zadlženosťou domácností v % HDP (jún 2017)

Poradie	Krajina	% HDP	% príjmu	HDP/obyv. v tis. USD 2016
1.	Švajčiarsko	127,5	178,57*	75,72
2.	Austrália	121,9	N	55,67
3.	Dánsko	117,2	241,22**	60,26
4.	Holandsko	106,8	212,90**	52,11
5.	Nórsko	101,6	194,97**	89,81
6.	Kanada	100,5	173,34***	50,23
7.	Južná Kórea	93,8	N	25,45
8.	Spojené kráľovstvo	87,2	126,42**	41,60
9.	Švédsko	85,9	156,87**	56,31
10.	USA	78,2	N	52,19
	Eurozóna	58,1	93,55**	39,10
	Slovensko	38,1*	63,11**	19,23

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: Trading Economics 2017.

Poznámka: * 12/2015, ** 12/2016, *** 9/2017, N nedostupný údaj.

Ako už bolo uvedené vyššie, lepším spôsobom merania zadlženosti domácností je jej vyjadrenie vo vzťahu k disponibilným príjmom domácností, z ktorých domácnosti svoje dlhy reálne splácajú. Tento ukazovateľ vyjadruje finančnú zraniteľnosť domácností a udržateľnosť ich dlhu. V tabuľke 1 pre porovnanie uvádzame aj tento ukazovateľ, pričom z porovnania oboch ukazovateľov vyplýva, že zadlženosť v pomere k príjmu domácností dosahuje vo všetkých uvedených krajinách vyššie hodnoty ako zadlženosť v pomere k HDP a aj poradie krajín sa zmenilo. Na prvých troch miestach sa umiestnilo Dánsko (241,22 %), Holandsko (212,9 %) a Nórsko (194,97 %), ktorých domácnosti by museli na splatenie svojich dlhov v prípade Holandska a Nórska použiť približne dvojnásobok svojho ročného disponibilného príjmu, v prípade Dánska až takmer 2,5 násobok ročného príjmu. Vysoká zadlženosť domácností v najrozvinutejších ekonomikách sveta sa väčšinou nepovažuje za vážny problém, pretože domácnosti týchto krajín disponujú aj najväčším bohatstvom v pomere k disponibilnému príjmu. Domácnosti v Dánsku a Holandsku by preto ani pri zhoršených podmienkach nemali mať problémy so splácaním dlhov, pretože aj v hodnote majetku sa

umiestňujú na prvých priečkach. Horšia situácia je v Nórsku, kde domácnosti disponujú nízkym podielom majetku na disponibilnom príjme, disponibilné príjmy domácností v roku 2016 dokonca klesali a zadlženosť domácností stále rastie. Vysoká zadlženosť nórskeho domácností by preto mohla byť v prípade zhoršenia ich ekonomickej situácie vážnym problémom. (Trading Economics 2017)

4. Zadlženosť domácností v Slovenskej republike

Zadlžovanie domácností nemá v Slovenskej republike príliš dlhú históriu. V 90. rokoch, v období transformácie našej ekonomiky sa banky na Slovensku zameriavali skôr na úverovanie podnikov ako na úverovanie domácností. Ani vysoká miera nezamestnanosti, relatívne nízke príjmy domácností a pomerne vysoké úrokové sadzby z úverov nepriali zadlžovaniu domácností. Úvery domácnostiam tvorili v 2. polovici 90. rokov iba 3 – 4 % HDP. Výraznejší rast zadlžovania slovenských domácností sa začal od roku 2003, v súvislosti s rozširovaním poskytovania hypotekárnych úverov. Od roku 2003 objem úverov, poskytnutých domácnostiam nepretržite rástol, dokonca aj v období krízy a po nej. Najväčšie prírastky boli zaznamenané v rokoch 2003 až 2008, kedy stav úverov rástol z roka na rok v priemere o 34%, neskôr sa rast spomalil. (GULKA 2013) Slovenské domácnosti napriek tomu patrili v Európskej únii k najmenej zadlženým. Vyplýva to aj z prieskumu Európskej centrálnej banky o finančnej situácii a spotrebe domácností v eurozóne, ktorý sa uskutočňuje každé 3 roky a zatiaľ prebehli dve vlny takéhoto zisťovania – v roku 2010 a 2014. Na základe výsledkov týchto zisťovaní je spracovaná tab. 2, v ktorej je uvedený počet zadlžených domácností a domácností s hypotekárnym dlhom v krajinách eurozóny v rokoch 2010 a 2014, vyjadrený v % z celkového počtu domácností.

Tab. 2: Domácnosti krajín eurozóny, ktoré mali dlh a hypotekárny dlh v r. 2010 a 2014 (%)

Krajina	EZ	BE	DE	GR	ES	FR	IT	CY	LU	MT	NL	AT	PT	SI	SK	FI
Dlh-10	44,0	44,8	47,4	36,6	50,0	46,9	25,2	65,4	58,3	34,7	65,7	35,6	46,2	44,5	26,8	59,8
Dlh-14	42,4	48,4	45,1	27,1	49,3	47,2	21,2	59,1	54,6	37,1	63,1	34,4	45,9	38,6	36,7	N
HD-10	23,5	30,5	21,5	17,5	32,5	24,4	10,8	44,8	38,8	16,8	44,7	18,4	34,7	14,1	9,6	57,4
HD-14	23,3	34,5	20,4	13,3	35,0	24,3	10,1	42,0	35,2	19,1	42,0	16,7	37,6	9,1	16,2	35,2

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: HFCS 2013, HFCS 2016.

Poznámka: N nedostupný údaj.

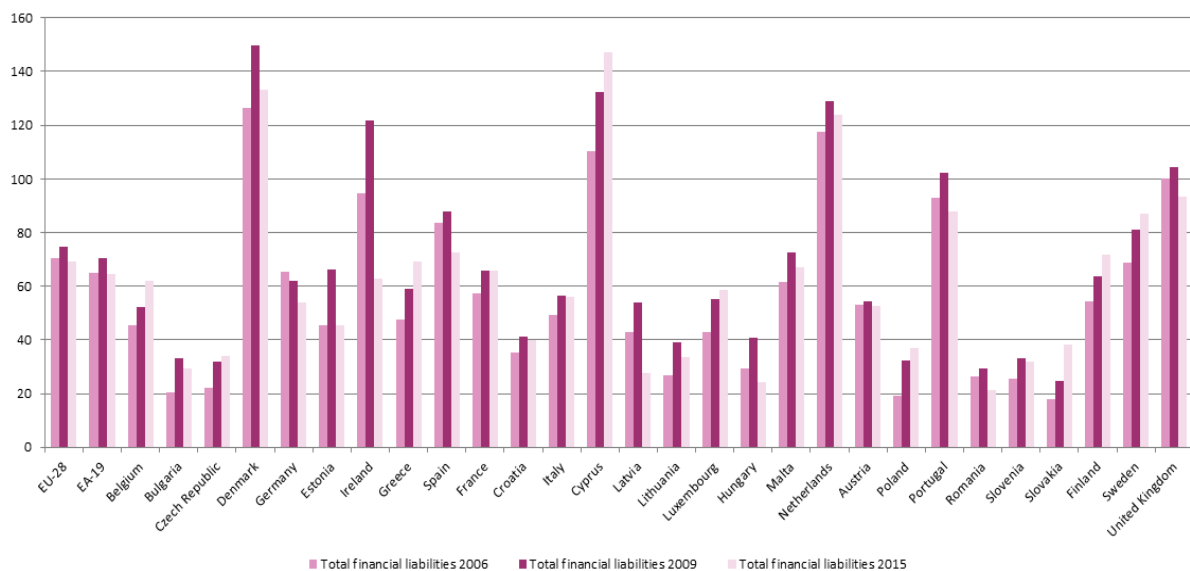
Z údajov v tabuľke 2 vyplýva, že v roku 2010 bolo v Slovenskej republike zadlžených iba 26,8 % domácností, čo bol v rámci eurozóny druhý najnižší podiel, nižší podiel malo Taliansko - 25,2 %, zatiaľ čo priemer eurozóny bol 44 %. V roku 2014 podiel zadlžených domácností za eurozónu klesol na 42,4 %, ale na Slovensku naopak stúpol na 36,7 % a Slovensko predbehlo okrem Talianska aj Grécko a Rakúsko. Podobný vývoj bol zaznamenaný aj v počte domácností s hypotekárnym úverom. V roku 2010 malo na Slovensku hypotekárny úver iba 9,6 % domácností, čo bol najnižší podiel z krajín eurozóny, pričom priemer za eurozónu bol 23,5 %. V roku 2014 podiel domácností s hypotekárnym úverom za eurozónu klesol na 23,3 % a na Slovensku sa zvýšil na 16,2 %, v dôsledku čoho sa Slovensko dostalo pred Grécko, Taliansko a Slovinsko. Ak porovnáme trend vývoja zadlženosti domácností v eurozóne a v Slovenskej republike, musíme skonštatovať, že kým v eurozóne podiel zadlžených domácností aj domácností s hypotekárnym úverom klesal, na Slovensku podiel oboch skupín domácností rástol. Je to dôsledok priaznivých podmienok pre získavanie úverov, ktoré v Slovenskej republike už dlhší čas pretrvávajú.

Tab. 3: Vývoj zadlženosti domácností SR a EÚ28 v rokoch 2006 - 2015

Ukazovateľ - rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Zadlž. v mld. EUR SR	8,79	12,10	15,97	15,82	17,58	20,07	22,65	24,51	27,12	29,95
Zadlž. v % príjmu SR	23,5	30,2	34,7	36,3	39,5	43,2	45,6	49,5	54,2	57,8
Zadlž. v % HDP SR	17,9	21,4	23,3	24,7	26,0	28,4	31,2	33,1	35,7	38,1
Zadlž. v % HDP EÚ 28	70,5	70,0	68,1	74,7	74,2	73,3	72,1	71,0	70,6	69,4

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: Eurostat 2017.

Dôkazom o nepretržitom raste objemu úverov, poskytnutých slovenským domácnostiam sú aj údaje v tab. 3 o vývoji zadlženosti slovenských domácností od roku 2006 do roku 2015 v porovnaní s priemerom Európskej únie. Z tabuľky vyplýva, že za sledované obdobie stúpol objem úverov slovenských domácností v absolútnych jednotkách 3,4 - násobne, z 8,79 mld. EUR v roku 2006 na takmer 30 mld. EUR v roku 2015. Podobne sa vyvíjali aj relatívne ukazovatele. Podiel zadlženosti domácností na disponibilných príjmoch domácností nepretržite rástol počas celého sledovaného obdobia a zvýšil sa z 23,5 % v roku 2006 na 57,8 % v roku 2015 – pre porovnanie v Eurozóne bola priemerná hodnota tohto ukazovateľa takmer 100 %. Aj podiel zadlženosti domácností na HDP nepretržite rástol a zvýšil sa zo 17 % v roku 2006 na 38 % v roku 2015, pričom priemerná hodnota tohto ukazovateľa za EÚ bola 69,4 %. Napriek dlhoročnému raste úverov poskytnutých domácnostiam je úroveň zadlženosti slovenských domácností v pomere k HDP a k disponibilným príjmom domácností výrazne pod priemerom krajín Európskej únie. Toto zaostávanie súvisí s nižšou úrovňou príjmov domácností na Slovensku, v dôsledku čoho slovenské domácnosti nemôžu čerpať úvery v takej výške, ako domácnosti v rozvinutejších krajinách EÚ, kde je úroveň príjmov podstatne vyššia.

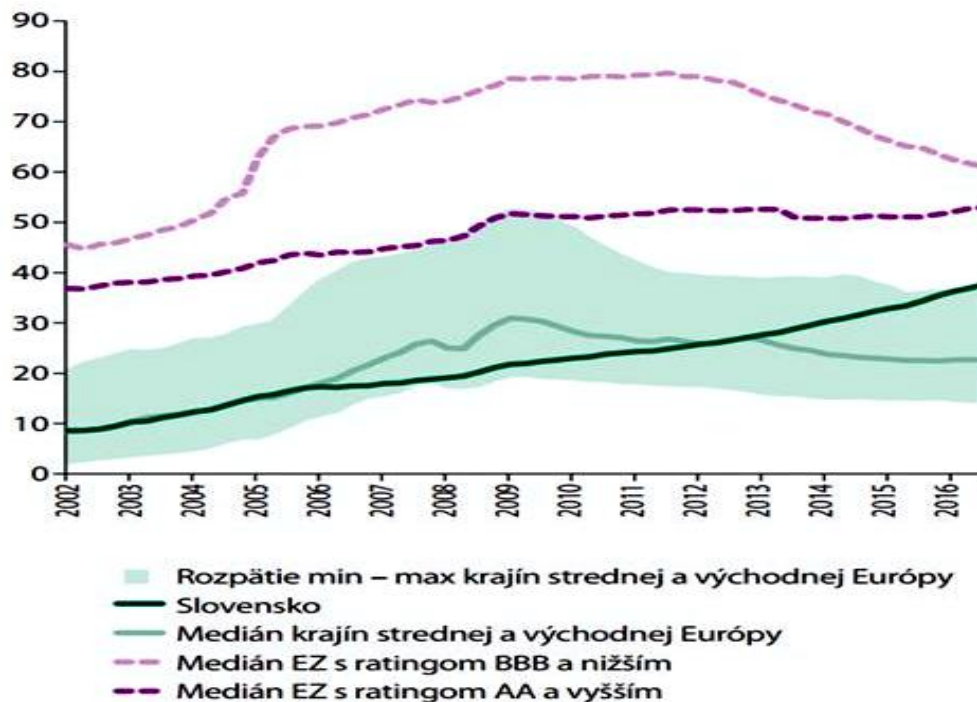

Obr. 3: Celkové finančné záväzky domácností v krajinách EÚ, 2006 2009 2015 v % HDP

Zdroj: Eurostat 2017.

Zadlženosť slovenských domácností by sa preto mala skôr porovnávať s krajinami strednej a východnej Európy, ktoré prešli podobným historickým vývojom a sú na približne rovnakej ekonomickej úrovni. Zadlženosť domácností v uvedených krajinách možno porovnať na základe grafu na obr. 3, ktorý porovnáva celkové finančné záväzky domácností

v krajinách EÚ v % HDP v rokoch 2006, 2009 a 2015. Z grafu vyplýva, že v rokoch 2006 a 2009 malo Slovensko najnižšiu zadlženosť domácností vo vzťahu k HDP v rámci krajín Európskej únie. V roku 2015 už patrili slovenské domácnosti k najzadlženejším spomedzi krajín strednej a východnej Európy a ich zadlženosť rástla najrýchlejšie v EÚ. Túto skutočnosť dokumentuje aj graf na obr. 4, znázorňujúci vývoj podielu úverov domácnostiam na HDP v krajinách eurozóny, krajinách strednej a východnej Európy a na Slovensku od roku 2002 do roku 2016. Na grafe zreteľne vidno, že Slovenská republika v roku 2016 naďalej zaostávala v podiele úverov domácnostiam na HDP za priemerom krajín eurozóny, ale predbehla všetky krajiny strednej a východnej Európy.

Obr. 4: Podiel úverov domácnostiam na HDP (%)

Zdroj: NBS 2017.

Pokiaľ ide o štruktúru zadlženia slovenských domácností, prevládajú v nej podobne ako vo väčšine členských krajín EÚ úvery na bývanie. Tieto predstavovali koncom roka 2016 z celkového objemu úverov 29 393 mil. EUR 22 511 mil. EUR, t. j. 76 %, zvyšok tvorili spotrebiteľské úvery. Oproti roku 2015 sa objem celkových úverov domácnostiam zvýšil o 13,2 %, úverov na bývanie o 14,4 % a spotrebiteľských úverov o 12,4 %. Neustály rast zadlžovania slovenských domácností je jednak dôsledkom klesajúcich úrokových sadzieb najmä pri úveroch na bývanie, jednak dôsledkom priaznivej ekonomickej situácie v Slovenskej republike. Pre úplnosť ale musíme dodať, že časť úverov domácnostiam tvoria tzv. zlyhané úvery, t. j. úvery, ktoré domácnosti nesplácajú, alebo meškajú so splátkami viac ako 90 dní. Podiel zlyhaných úverov na bývanie bol ku koncu roka 2016 2,3 %, pozitívne je, že ich podiel nerastie. Horšia situácia je pri spotrebiteľských úveroch, pri ktorých bol podiel zlyhaných úverov až 8,8 % a naďalej rastie. (MB NBS 2017) Pri priaznivej ekonomickej situácii v krajine môže byť rast zlyhaných úverov dôsledkom benevolentného poskytovania úverov zo strany veriteľov aj takým domácnostiam, ktoré nie sú schopné úvery splácať a preto im nemali byť poskytnuté. Na posilnenie obozretného poskytovania úverov preto zaviedli MF SR a NBS viaceré opatrenia. Upravili sa podmienky na poskytovanie úverov na bývanie aj spotrebiteľských úverov. Zmeny sa týkajú určovania ukazovateľa schopnosti klienta splácať

úver so zohľadnením potenciálneho nárastu úrokových sadzieb, či overovania jeho príjmov. Pre spotrebiteľské úvery sa zaviedli limity pre maximálnu splatnosť a poskytovať ich môžu len subjekty s licenciou. Opatrením NBS sa zároveň od januára 2017 obmedzuje bankám poskytovanie úverov na bývanie nad 90 % hodnoty nehnuteľnosti a s lehotou splatnosti nad 30 rokov. (MF 2017, s. 14)

5. Záver

Zadlžovanie domácností sa stalo bežnou súčasťou života v rozvinutých aj rozvíjajúcich sa ekonomikách. Domácnosti si najmä v dobrých časoch požičiavajú na financovanie svojich bežných aj dlhodobých potrieb, v dôsledku čoho zveľaďujú svoj majetok a súčasne zvyšujú dopyt, čo môže mať pozitívny vplyv na rast ekonomiky. Prílišný rast zadlženosti domácností však môže mať aj nepriaznivé účinky na makroekonomickú a finančnú stabilitu. Viaceré empirické štúdie potvrdzujú, že nadmerný rast zadlženosti zvyšuje pravdepodobnosť finančných kríz, prehĺbuje jej dôsledky a znižuje potenciál ďalšieho ekonomického rastu. Podľa MMF rastúca zadlženosť domácností začína ohrozovať strednodobý rast krajiny po prekročení úrovne 30 % HDP a môže ohroziť finančnú stabilitu po prekročení úrovne 65 % HDP. (IMF 2017) Takáto úroveň zadlženosti domácností sa týka najmä rozvinutých krajín, kde je jej úroveň v porovnaní s rozvíjajúcimi sa krajinami oveľa vyššia. Zadlženosť slovenských domácností dosiahla v roku 2015 úroveň 38,1 % HDP, približuje sa úrovni najrozvinutejších krajín eurozóny, v rámci krajín strednej a východnej Európy je najvyššia a stále rastie príliš rýchlym tempom. Národná banka Slovenska upozorňuje, že rýchly rast zadlženosti domácností je rizikový nielen pre domácnosti samotné, ale aj pre finančný sektor ako celok. Domácnostiam hrozí, že nebudú mať dostatok prostriedkov na splácanie úverov v prípade nepriaznivého vývoja ekonomiky v budúcnosti a rast zlyhaných úverov domácností môže zase ohroziť stabilitu finančného sektora. Na zmiernenie uvedených rizík preto prijala NBS opatrenia na obozretnejšie poskytovanie úverov slovenským domácnostiam.

Literatúra

EUROSTAT 2017. Households - statistics on financial assets and liabilities.

[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Household_financial_assets_and_liabilities)

[explained/index.php/Archive:Household_financial_assets_and_liabilities](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Household_financial_assets_and_liabilities) [dostupné online]

GULKA, M. 2013. Zadlžovanie obyvateľstva SR - historický vývoj. Ako investovať/sk.

<http://ako-investovat.sk/clanok/475/zadlzenie-obyvateľov-sr> [dostupné online]

HFCS 2013. The Eurosystem Household Finance and Consumption Survey Results from the first wave. ECB Statistics Paper Series No 2, April 2013.

<http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecbsp2en.pdf?2180f869d12ccc366869c9419b3da32e> [dostupné online]

HFCS 2016. The Household Finance and Consumption Survey: results from the second wave. ECB Statistics Paper No 18, December 2016.

<http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpsps/ecbsp18.en.pdf?d2911394a25c444cd8d3db4b77e8891a> [dostupné online]

IMF 2017. Global Financial Stability Report October 2017: Is Growth at Risk?

<https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2017/09/27/global-financial-stability-report-october-2017> [dostupné online]

LESÁKOVÁ, D. 2014. Tendencie spotrebiteľského správania a spotreby v domácnostiach dôchodcov na Slovensku. Ekonomický časopis, 62, 2014, č. 8, s. 823 – 841.

<https://www.sav.sk/journals/uploads/0620141208%2014%20Les%C3%A1kov%C3%A1%20RS2.pdf> [dostupné online]

MB NBS 2017. Mesačný bulletin NBS 12 2017. Štatistická príloha.

<https://www.nbs.sk/sk/publikacie/mesacny-bulletin-nbs/2017> [dostupné online]

MF 2017. Národný program reforiem Slovenskej republiky 2017. Ministerstvo financií SR.

https://old.lekom.sk/upload/Pripomienkove%20konanie/NPR_2017_MPK_VPK_narodny_program_reforiem_1491205451.pdf [dostupné online]

NBS 2017. Správa o finančnej stabilite k novembru 2017.

https://www.nbs.sk/_img/Documents/ZAKLNBS/PUBLIK/SFS/protected/SFS_112017.pdf [dostupné online]

RYCHTÁRIK, Š. 2012. Finančné aktíva a pasíva slovenských domácností. Biatec, ročník 20, 2012, č. 2, s. 2 – 7.

https://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2012/2-2012/01_biatic12-2_rychtarik.pdf [dostupné online]

TRADING ECONOMICS. 2017. <https://tradingeconomics.com/forecast/households-debt-to-gdp> [dostupné online]

ZAVADIL, T. 2014. Zisťovanie finančnej situácie a spotreby domácností na Slovensku.

Biatec, ročník 22, 2014, č. 2, s. 4 – 6.

https://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2014/02-2014/02_biatic14-2_zavadil.pdf [dostupné online]

Adresa autora:

Ľudmila Fabová, Ing., PhD.

Ústav manažmentu STU

Vazovova 5, 812 43 Bratislava

ludmila.fabova@stuba.sk